

Text și costumatie în teatrul popular

În numărul 9/1965, la rubrica „Un teatru necunoscut — teatrul folcloric azi”, supuneam atenției creatorilor și, în genere, oamenilor de teatru, câteva aspecte ale unui univers teatral aflat mai puțin în raza lor de cercetare: cel al creației folclorice. Cu același obiectiv, publicăm, în continuare, articolul de față. Socotim că spiritul, direcțiile și resursele expresive, ca și forța expresivă ca atare a teatrului poporului, de o nebănuită (dar, din păcate, în bună măsură, ignorată) bogăție și puritate, cer neîntârziat să treacă hotarele acțiunilor locale și ale cunoașterii stricte de teren (și de specialitate); că ele sînt vrednice a se bucura, din plin, pe măsura ineputizabilelor și uimitoarelor lor virtuți artistice, de o cit mai largă și mai substanțială valorificare și difuzare. Mai cu seamă, în mișcarea de preocupări înnoitoare ce animă lumea artei spectacolului la noi, contactul teatrului cult cu valorile celui folcloric îl socotim esențial necesar.

Iată de ce ne bucură, ca un început de bun augur, demonstrația concretă — primul Festival de Teatru Folcloric (organizat în decembrie trecut la Bacău de Comitetul regional pentru cultură și artă și de Casa de creație populară din localitate) — asupra căreia vom reveni pe larg.

Istoricianul teatrului nostru în Moldova, T. Burada, vorbind despre una din cele mai vechi manifestări de teatru popular de la noi — *Irodul* sau *Vicleimul* — o descrie, insistînd mai ales asupra valorilor și aspectelor de fast în costumatie, pe care această manifestare le prezenta: „În Iași, în special, se aflau mai multe tacimuri de irozi, dintre care unii mai cu seamă erau îmbrăcați luxos cu haine aurite, jucau numai pe la case mari; pe cînd se întîmpla să fie chemați în casele boierilor mari, ei erau primiți în odaia cea mare și acolo Irod se așeza în mijlocul odăii, pe un jîlt, iar la spatele lui stăteau doi copii îmbrăcați ca îngerii, cu sulii în mînă și-i țineau poalele mantiei sale, iar ceilalți, ca cei trei magi sau Craii de la Răsărit, un stratiot, un harap negru la față, un cioban, doi ostași cu săbii și doi ostași cu lăncii, stăteau împrejurul lui... Bătrînii ne spun că pe la 1830 cei trei magi mergeau călări și erau îmbrăcați cu stihare și cu cămăși de stofă roșie, împodobite cu șircturi albe și avînd zurgălăi pe la mînci, și înfășurați cu aurării ca diaconii; pe cap purtau un fel de mitră făcută din hirtie poleită de aur sau argint, avea și clopoței. Ostașii erau 30 la număr“. Insistențele lui Burada asupra aspectelor vestimentare ale jocului nu sînt întîmplătoare. Costumația a jucat din capul locului, și joacă și astăzi, un rol hotărîtor în teatrul popular. Cu deosebire orientat spre public, dornic să-i satisfacă acestuia tradiționala lui așteptare (la sfîrșit de an) și fireștile lui așteptări de destindere, teatrul acesta fermecător prin frustetea lui nesofisticată, demonstrat într-o nespus de variată paletă de genuri și specii spectaculare, se exprimă mai ales, dacă nu chiar în primul rînd, prin alertețe, colorit și improvizație. De aci, accentul pe care fiecare *bantă* de jucători (fie ea organizată pentru teatrul haiducesc, fie pentru cel satiric grotesc, fie pentru pantomimă ori dans) îl pune pe costumatie și pe efectele de costumatie, legate organic de acțiunea ori de gestică largă și dinamică folosite în mimarea unor sensuri sau în exprimarea unor texte sau canavale dramatice.

Irodarii, magii, atît de frecvenți în teatrul trecut și atît de prețuiți de masele largi ale străzilor pentru alaiurile lor impresionante și pentru copleșitorul lux al costu-

mației lor, și-au văzut în ultimele decenii apunînd epoca de aur. Astăzi, ici și colo, se mai văd echipe de băietani umblînd cu Vicleimul; dar urma ostanelilor pentru a închipui, și mai cu seamă pentru a cheltui pentru o costumatie care să ia ochii prin fast, a dispărut. Toată greutatea costumației lor cade pe niște coroane, expresive și nu lipsite de ingenuitate. Atît.

Înainte ca teatrul popular religios să fi pălit efectiv, își face apariția, pe la sfîrșitul secolului trecut, prin 1880, în ceea ce am numi mișcare teatrală a poporului, genul teatrului istoric. Acesta preia ca dominantă ideea de „fast” în montare și costumatie. *Predarea lui Osman* sau *Căderea Plevnei*, de pildă (piesă țesută pe tema războiului de neaîrînare și jucată cu deosebită strălucire, pînă prin 1950, la Tîrgu Neamț și în împrejurimile sale), deși, pe planul textului, este relativ sumară, pe planul spectacolului, ideea de grandoeare e evidentă: un număr mare de personaje, o costumatie bogată și vast „documentată”, o „montare” amplă.

Osman Pașa era îmbrăcat luxos. Pe cap purta un fes roșu cu canac; pe fes erau țesute cu fir de aur trese late și semiluna. Hainele, din mătase groasă, roșie; gulerul de la tunică, brodat, de un lat de palmă, de asemenea cu fir de aur. La fel, haina era prevăzută cu nasturi de metal, cu brandenburguri, și acestea din fir de aur, ca și epoleții, lați, cu ciucuri — epoleți de paradă, cum purtau ofițerii superiori. La manșetă și pe minci, iarăși din fir de aur, erau cusute trese și ornamente florale. Osman Pașa era încins și cu o centură de aur, iar la șold purta o sabie bătută cu pietre colorate. Pantaloni, firește, aveau lampas. Iar cizmele erau de lac. Aproape ca și dinsul îmbrăcat era și aghiotantul său, generalul Halim. Foarte îngrijit costumații erau și ostașii din garda lui Osman, care purtau iatagane. La rîndul lor, personajele reprezentînd armata românească — generalul Cerchez, ofițerii, ca și ostașii — erau îmbrăcate în haine de paradă (Cerchez avea pe cap chipiu cu pampon alb, bogat, revărsîndu-se peste chipiu). Trupa apărea în oraș, cînd pornea spre primărie după autorizație, călare după „landoul” în care se aflau regele, Osman Pașa, Halim și generalul Cerchez, landoul fiind tras de patru cai albi sau negri (în orice caz, de aceeași culoare), puși în hamuri bătute în ținte de alamă. Pe capra landoului, un roșior în ținută de paradă; alți șase roșiori călări, ofițeri și ostași, escortau landoul cu săbiile la umăr — unul călărînd înainte, cite doi pe lături și altul în spatele landoului. Cortegiul format, cum arătam, din ofițeri călări și roșiori era încheiat de soldați turci, tot călări, dar pe cai diferiți la culoare de cei ai românilor.

▲ Un arnăuț, fata din baletul „Arnăuții” și cei doi muzicanți (Tg. Neamț)

◀ Haiduci din piesa „Jianu”

Succesul de care s-a bucurat *Predarea lui Osman* a fost deosebit pe Valea Bistriței și în alte sate din Moldova, chiar dacă spectacolul nu a avut totdeauna strălucirea de altădată. Tematic, spectacolul se vede depășit de evenimente; de aceea el a încetat să mai facă obiectul unei preocupări speciale din partea „actorilor” populari. Unele momente însă ale spectacolului au fost transmutate, ușor transfigurate, în diferite alte spectacole cu o tematică mai apropiată zilelor noastre.

* * *

Tot spre sfârșitul secolului al XIX-lea își face apariția teatrul haiducesc, cu piesa de bază *Jianu*, semnalată pentru prima oară în spațiul Roman-Tirgu Neamț-Piatra Neamț. *Jianu* a avut în prima perioadă a carierei sale o răspîndire oarecum restrînsă. După 1920 el se difuzează însă pe o mare arie geografică, devenind una din piesele cele mai populare. Îndeosebi el este foarte *circulat* pe Valea Bistriței. Ca multe din spectacolele anonime-populare, în care elementele folclorice se interferează cu valori culte, receptate spontan ori intenționat de creatorii respectivelor spectacole, și originile *Jianului* se cuvin a fi căutate în baladele haiducești folclorice, ca și în literatura cultă, în literatura secolului al XIX-lea, în care haiducii erau un subiect foarte frecvent folosit, pentru elementele lui romantice și eroice. Matei Millo face începutul, cu al său *Jianu căpitan de hoți*, „dramă cu cîntece originale în 4 acte și 8 tablouri”. De la Millo se inspiră apoi, în proză epică, N. D. Popescu, părintele și inițiatorul literaturii haiducești, ca și Mihail Pascaly, în teatru, care preia tema și canavaua lui Millo. Creatorul anonim pleacă de la Pascaly, alcătuiind o piesă în care și astăzi recunoaștem o parte din cîntecele existente în dramatizarea lui Pascaly.

Teatrul haiducesc a plăcut din primul moment; nici nu se putea altfel, deoarece vorbele haiducilor, ca și cîntecele lui Jianu, mergeau la inimă pentru caracterul lor social protestatar, ca și pentru linia operetistică în care — mai ales în versiunea intrată în circulație prin 1932 — e construită piesa. La acestea trebuie adăugată costumația care, în special pe Valea Bistriței, dă culoare și întregeste atmosfera deopotrivă eroică și satirică, gravă și voioasă a spectacolului. Ceva din costumație, din costumația eroului principal, apare din chiar unele replici ale piesei. Kîrk Serdarul, șeful puterii, în căutarea haiducului, îl descrie, arătîndu-i printre altele și semnalmente vestimentare:

N-ați văzut n-ați auzit
De-un oltean de un mislean
de un hoț de căpitan,
ce-i zice Iancu Jian ?

„Arnăuții” din Magapia de pe Valca Cracăului negru — 1960

El se plimbă prin potici
cu o ceată de haiduci:
*Toți au ghebe cu ponturi
găietane la cusături.*
Jianu-i om mic de stat
dar la trup bine legat...

Firește, haiducii sînt îmbrăcați în costume naționale; au plete și mustăți (ce se vor fioroase). În cap au căciuli negre, al căror moț este îndoit, dat pe spate și cusut de căciulă, ca să capete înfățișarea unui comanac, cum spune textul:

Măi haiduc din codru des,
cu comanac călugăresc.

Căciulile sînt ornate cu varii motive florale și geometrice, din hurmuzuri. Fiecare închipuie o ornamentație cît mai bogată și variată. În rest — o cămașă albă, simplă, briu lat în care sînt înfipite două pistoale, bondă, ițari sau cioareci, obiele albe, ațe negre și opinci. Pe cracii cioarecilor sau ai ițarilor, sînt cusute, cu sarad, frunze mari de stejar. Haiducii mai sînt „înarmați” cu puști, cu geantă de piele (așa cum se poartă pe Vale) și corn de vinătoare la șold. (Jianu are două puști: una o ține în mină, pe cealaltă o poartă în bandulieră.)

Costumația nu este pretutindeni aceeași. În zona muntoasă, pe Valea Bistriței, a Troțușului, în Vrancea predomină costumele naționale locale; la unii cămașa este lungă, la alții vîrită în cioareci. Cum arătam, toate personajele poartă bondă; am întîlnit însă și „haiduci” purtînd un fel de vestă sărădăuită cu felurite desene. Spre Țară, costumația este mai săracă: la Gîrcina, lingă Piatra, bunăoară, Jianu și haiducii lui sînt îmbrăcați în haine negre, simple, din suman. Vrednic de semnalat apare însă faptul că ideea de costumație se integrează nu numai indicațiilor explicite ale textului (cînd acestea există), dar și substanței lui, sensului său și climatului său uman și de acțiune: o anumită gravitate, cu trimiteri eroice, în piesa haiducească; o pompă, nu lipsită de adresă ironică, în spectacolul istoric al *Predării lui Osman*.

* * *

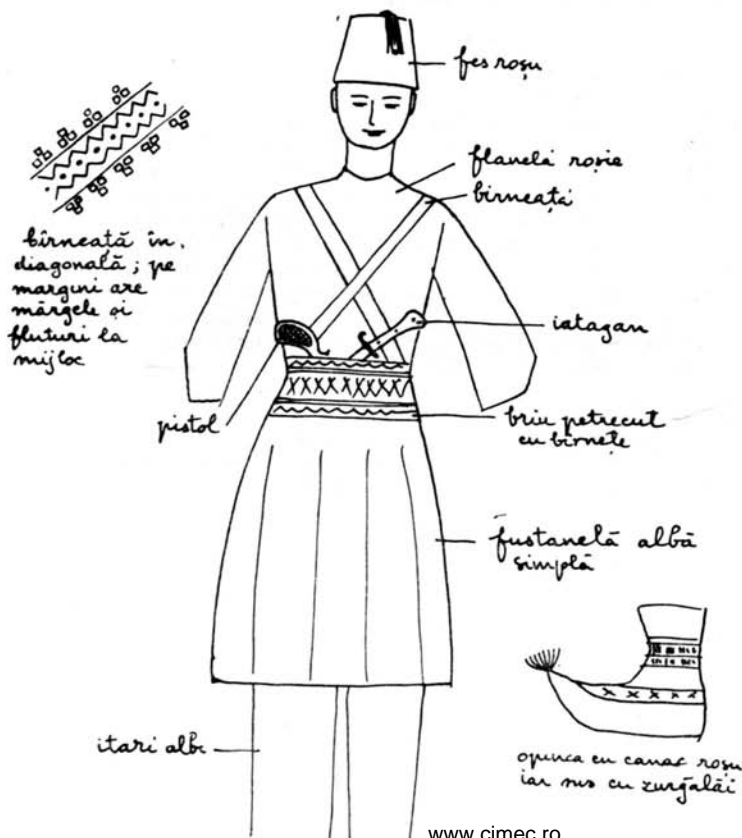
Simultan cu piesa istorică sau cu cea haiducească — așadar, cu spectacole istoricește mai apropiate — se desfășoară și spectacole de origini mult îndepărtate, dar de o forță teatrală perenă. Printre acestea, cu titlu de exemplu strălucit, *Arnăuții*: spectacol de balet popular, de mare circulație în regiunea Neamțului și în unele sate din Roman, de o deosebită înfățișare fastuoasă. Și aci, costumația joacă un rol hotărîtor: ea impresionează și cucerește pe spectator deasupra textului, al cărui rol e secundar, destinat mai mult să impulsioneze acțiunea. De altfel, *textul* este în teatrul popular un element de proveniență mai recentă, a cărui importanță, deși crescîndă, nu e de natură să umbrească importanța pe care poporul o vede în coloritul și strălucirea „alaiurilor”, în diversitatea vestimentară a figurației. *Masa verde* este o piesă cu caracter istoric, ca și *Predarea lui Osman*. Ca și *Predarea lui Osman*, ea a lăsat amintiri, nu atît datorită textului (destul de șters, în raport cu virtuțile poetice ale poeziei noastre populare), cît datorită costumației. Cei ce au văzut spectacolul *Masa verde* vorbesc de el ca de „o minune”.

Acceași situație cu *Arnăuții*. Să fi avut o costumație oarecare, existența lor ar fi fost precară, s-ar fi stins repede, nu s-ar fi bucurat de difuziunea de care se bucură în țară; jocul lor, oricît de variat, de înflorit, de impresionant prin agilitatea și suplețea mișcărilor, jocul lor singur nu ar fi fost în măsură să dea atîta credit jucătorilor — arnăuților.

O formație de *arnăuți* are (la Tirgu Neamț) șase pînă la opt sau zece actori. Costumele unui arnăuț este alcătuit astfel: în cap, un fes roșu cu canac; fesul, foarte bogat ornamentat cu ingenioase și variate motive făcute din hurmuzuri albe. (Fiecare actor are grijă să-și împodobească fesul cît mai original și cît mai încărcat. Numai fesul, după ce s-au cusut pe el hurmuzurile, ajunge să cîntărească pînă la două kilograme!) Arnăuțul poartă o tunică roșie (unii o poartă neagră), pe care se cos cam 12 kilograme de hurmuzuri și mărgelă, presărate în față, de la gît pînă la briu, și în spate, de la mijloc pînă la ceafă. Costumarea unui arnăuț este o operație lungă și anevoioasă. El se îmbracă în ziua de 30 decembrie: după ce s-a îmbrăcat, o fată coase pe veșmînt lui hurmuzurile și mărgelă, închipuind diferite ornamente. La gît se cos riuri de hurmuzuri de trei palme lățime: acest colan alb și strălucitor se lasă și în față și în

spate, ca un triunghi, pînă aproape de mijloc, acoperind o bună parte din umeri. În interiorul acestor riuri, cît mai late posibil, se imaginează ornamentele. Pe mijloc, arnăutul este înfășurat cu un briu foarte lat, negru sau roșu, în contrast cu haina. Briul este și el împodobit cu motive florale sau geometrice din hurmuz. Într-o parte, pe sold, el are o fundă mare ca o rozetă, iar de sub rozetă pleacă cele două capete ale briului. De sub briu mai pleacă și o fustanelă albă, și aceasta foarte înflorată, pe care sînt cusute hurmuzuri colorate, mărgel, fluturi de alamă. (În unele sate, arnăuții nu poartă fustanelă.) Pantaloni, roșii sau negri, puțin bufanți, au vîpușcă lată. Sînt și arnăuți cu pantaloni de aba albă și cioareci înflorați, cu sarad negru pe pulpele picioarelor. (Aceasta, la cei ce nu au fustanelă.) În picioare poartă opinci, obiele albe și ațe negre, înfășurate în rînduri strînse pînă sub genunchi. Obielele sînt tivite cu sarad negru. Pe obiele, în afară, sînt prinși zurgălăi mici; de asemenea, de ciocul opincii este cusut un zurgălău. Fiecare arnăut ține în mînă un buzdugan de lemn înfășurat în hîrtie roșie și albă, bătut cu ținte mari de alamă și de argint. De capătul de sus al buzduganului, sînt prinse, tot în alămuri, cordele colorate și fire, pe care sînt înșirate hurmuzuri și mărgel; în mină au mînuși albe sau roșii.

În părțile Romanului, arnăutul are petrecut, cruciș, peste piept, bîrnețe late, pe marginea căror sînt cusute mărgel și fluturi de argint sau de alamă. La aceștia, haina sau flanela de pe corp nu sînt atît de împodobite. În briu au înfipte două pistoale; șeful arnăuților ține în mînă un hanger pe care îl rotește mereu în timpul jocului; ceilalți arnăuți au iatagane cu mînerul bătut în pietre colorate sau ținte de alamă cu floarea mare. În echipa arnăuților din părțile Romanului sînt și fete. Acestea au capul înfășurat, ca maicile, cu o maramă roșie. În frunte, la mijloc, pe maramă, este brodată, cu fir de aur, semiluna, iar în deschizătura acesteia, o stea. Corpul le e strîns cu flanele roșii. Peste piept, cruciș, sînt petrecute bîrnețe late, colorate în lungime pe diferite registre. Mijlocul este încins cu un briu roșu, lat de 35 de centimetri, peste care sînt înfășurate bîrnețe înguste, așa fel încît să rămînă spații libere, egale, pentru a se putea vedea briul. Din briu, de la mijloc, pleacă și se lasă peste el, în formă de triunghi, o năframă nespus de colorată, care se termină jos cu un ciucure. Se numește batistă de

Detaliile unui costum de arnăut

briu. În rest, o catrină nedespăcată, vîrstată: roșu și albastru; roșu și verde. De sub catrină, de un lat de două palme, iese fusta albă ornată cu dantelă bogată. Apoi, ciorapi albi, opinci cu canac roșu în cioc, obiele albe, sărăduite, și ațe negre înfășurate rînd de rînd, lipite unul de altul, pînă sub poala fustei.

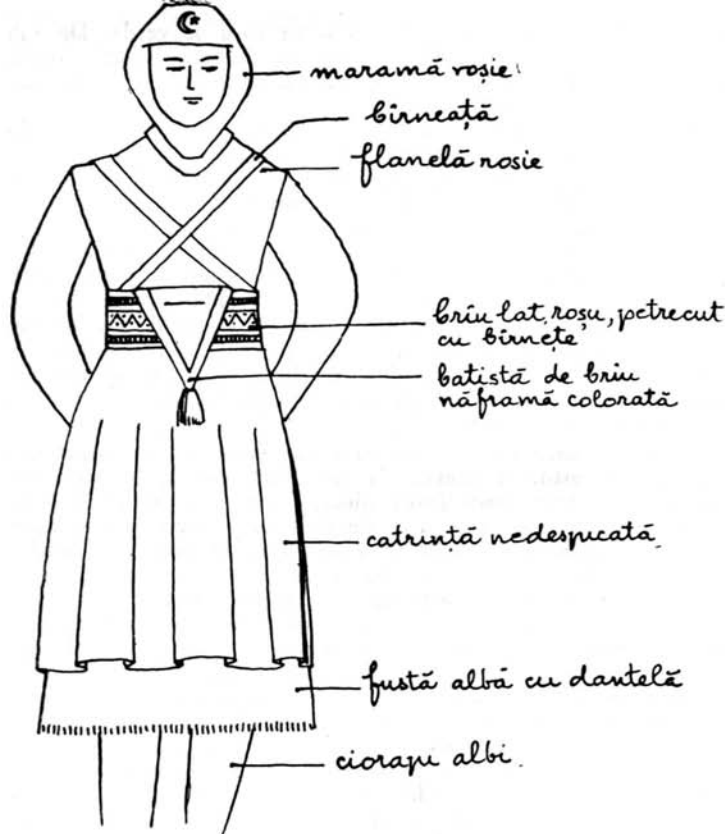
La Patericani, Ocea, Grumăzești, Topolița, Rîncești, arnăutul are pe cap chipiu înalt de 30 de centimetri, roșu; în afară de pamponul (roșu sau alb), înalt și foarte stufos, ce curge în valuri peste chipiu, acesta este împodobit de jur-împrejur cu riuri de hurmuzuri, închipuite sub felurite ornamente florale sau geometrice. În față, chipiul are, cusute, trei oglinzi, rotunde, după care urmează una sau două pe lături: fundul chipiului, deasupra, este și el împodobit cu hurmuzuri cusute în formă de romburi. Pe corp, arnăutul din aceste locuri se îmbracă cu o flanelă roșie, petrecindu-și peste piept, tot cruciș, birnețe, fie tricolore, fie cu alesătură. Pe flanelă este cusută, pe piept și la spate, la mijloc sus, cite o batistă înflorată, rînduită în formă de triunghi. Pe batistă, la mijlocul ei, sînt cusute riuri de hurmuzuri, iar în centru este prinsă o oglindă rotundă. (Unii cos și o floare.) Această batistă se coase în golul ce-l fac cele două birnețe, în diagonală, în așa fel ca birnețele să fie un fel de chenare. Pe mîneacă, de-a lungul ei, sînt cusute hurmuzuri în formă de opt sau în zigzag.

Și acești arnăuți sînt încinși cu briu lat — alb sau roșu; briul, adesea făcut din birnețe tricolore, prinde fusta de un costum național. Ea este albă, creață, cu alesături. Fusta vine pînă sub genunchi. Tot sub briu, peste fustă, pleacă riuri de panglici în toate culorile, panglici lungi cît fusta. În rest — ițari albi simpli, foarte creți, obiele albe, opinci cu ațe negre. De obiele, în afară, sînt cusuți 3—4 zurgălăi. În mină țin buzdu-gane vîrstate, roșu și negru, în diagonală, bătute cu ținte de alamă.

Am insistat atît de mult pe amănuntele costumației arnăuților pentru că această costumație mi se pare elocventă în demonstrarea accentului ce se pune în teatrul popular pe bogăția și ingeniozitatea vestimentației și pe efectul acesteia. (Subliniem, nu este vorba aici de bogăția, varietatea și originalitatea costumului nostru național, ci de *aplicarea genului inventiv al poporului în costumația de teatru*.) Această costumație, atît de fastuoasă și de felurită, explică succesul de care s-au bucurat dintotdeauna arnăuții. Cu atît mai mult, cu cît efectul de costumație se însoțește aici cu o performanță de neînchipuit în joc. Nu oricine poate să fie jucător în *Arnăuți*; e nevoie aici să pozezi o agilitate de panteră și un suflu extraordinar. Balet popular „cu comenzi“, în formă strînsă, cu figuri în care accentul cade pe agilitate și suflu, *Arnăuții* se desfășoară unitar, jucătorii trebuind să se miște și să schimbe la unison mișcările, ca trași de sfori. Sînt momente din spectacol în care jucătorii execută, fără pauză, cincizeci de sărituri cu bățai, urmate de alte cincizeci de sărituri în lături. Un actor jucînd în *Arnăuți* este pus, timp de o jumătate de oră, la probe de-a dreptul diabolice. De aceea el se și „ține“ cu echipa sa, ani în șir, pînă cînd simte că nu mai poate ține pasul.

* * *

Poporul apelează în teatrul său, deseori, la categoria pantomimei. Pantomima e folosită mai ales în spectacolele de improvizație imediată. Este spectacolul prin excelență popular, creație a omului din popor, izolat sau în colectiv, în care influențele mediului cult sînt foarte estompate, iar în cele mai dese cazuri, inexistente. Pantomima pare să fie forma care convine cel mai mult actorului din popor. Și se poate spune că ea a fost la originea teatrului său, mai ales în spectacolele cu caracter alegoric sau parabolic, în care personajele sînt animale sau păsări. În adevăr, multe spectacole de pantomimă populare — în afară de *Momița*, *Mascații*, *Urîții* (spectacole îndobște cu măști) — au ca personaje animale sau păsări: *Ursul și Barza*, *Barza*, *Cocoșul*, *Cămila*, *Struțul*, *Cocoșul și Găina* ș.a. Spectacole prin excelență de improvizație (uneori lipsite chiar de canavaua pe care o avea cîndva spectacolul comediei dell'arte), pantomimele populare românești sînt mai bogate în acțiune, mai variate în situații, mai pline de tîlcuri sau mai sărace și mai simple, după puterea de imaginație și de expresivitate a celor ce le joacă. În general, teatrul de pantomimă este jucat de oameni maturi, de gospodari. Formația este alcătuită, în cele trei pantomime pomenite, din trei-patru bărbați sau bărbați și femei. Aceștia se duc prin sat, pe la neamuri, pe la prieteni și cunoscuți, de o stare și o vîrstă cu actorii, știuți că țin la gluma tare. Căci fondul acestor spectacole are usturătoare trimiteri satirice, în forme nu numai caricaturale, dar uneori chiar aretice. Actorii, cum spuneam, sînt mascați; iar costumația lor este cît mai grotescă și mai extravaganță, dacă se poate cît mai flenduroasă și cît mai colorată. E o costumație clovnească de un tip special, nedefinită, care, adică, nu închipuie un personaj anume, afară de cazurile cînd tema pantomimei este dinainte stabilită și atunci ne aflăm în fața „doctorului“, a „sanitarului“, a „moașei“, a „popii“ sau a vreunui alt tip mai mult

Costum de fată din echipa
arnăuților

sau mai puțin reprezentativ, din viața sau administrația satului. E limpede că aceste personaje vor avea funcția de a biciui apucăturile urite sau faptele reprobabile ce se pun, de obicei, în sarcina celor răspunzători de bunul mers al vieții satului.

Formația intră în casa omului, se apleacă ceremonios — ilar ceremonios — în chip de salut, apoi, fiecare, în parte sau în ansamblu, după cum s-au înțeles înainte, închipuie o suită de acțiuni grotești. Totul este mimat. Subiectul este furnizat de obicei chiar de gazda la care ei intră. Actorilor le place să petrească pe seama celor vizitați. Ei iau ades în ris pe însăși gazda, care ride cu poftă, fără să știe că ride de ea însăși. Citeodată își propun, sumar, în linii generale, trama acțiunii: vor lua în deridere, să zicem, pe Costică Lefter, om circiobăros, calic, uricios. Hazul e mare, deoarece Lefter este popă și nu poate refuza pe cei ce vin, deși el nu ar primi pe nimeni. Hazul începe de la costumație și mască și sfârșește cu pantomima jucată. Improvizatia, cum arătam, se desfășoară fie unitar, printr-o scenetă de ansamblu cu un simbur de subiect, fie succesiv sau alternativ, de fiecare actor în parte, după impulsul propriei lui inspirații. Totul se încheagă însă, prin grotescul situațiilor și al acțiunilor aparent disparate, într-o unitate. Acțiunile astfel materializate pornesc de la naive imitări parabolice de animale, pentru a continua într-o nesfârșită gamă de șotii. Hazul este cu atât mai mare și satisfacția actorilor deplină, când văd că înșiși ai casei, luați sub șfichiul caricaturii satirico-pantomimice, rid chiar de ei, fără să știe că ei sînt obiectul batjocurii, sau cînd se chinuiesc să afle cine sînt „mascații”. (Uzanța cere să nu li se pretindă a-și scoate măștile; unii o fac însă, spre hazul general.)

* * *

Sîntem departe de a epuiza, cu notele sumare de aici, varietatea de forme sub care se înfățișează teatrul anonim popular la noi, întinderea repertoriului său.

Horia Barbu Oprișan